

خلاصه گزارش مدیریتی

نشست علمی-تخصصی شماره ۱۶۷

«نقش و مشارکت استان‌های ساحلی در توسعه دریامحور»

مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری
Center for Development Researches and Foresight
www.cdrf.ir

۱۶۷
یکصد و شصت و هفتمین
نشست علمی - تخصصی

**نقش و مشارکت استان‌های ساحلی
در توسعه دریامحور**

چهارشنبه ۱۹ اردیبهشت‌ماه ۱۴۰۳
ساعت ۱۰ الی ۱۲
تالار مجازی مرکز
<http://connect.mporg.ir/cdrf>

سخنرانان

مدیر علمی

فرج‌اله فتح‌الله‌پور
رئیس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی
استان مازندران

محمدنبی شهیکی تاش
استاد اقتصاد
دانشگاه سیستان و بلوچستان

مهرداد نیکو
رئیس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی
استان خوزستان

افشین دانه‌کار
استاد محیط‌زیست دانشگاه تهران
مدیر طرح ملی مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی کشور

www.cdrf.ir

مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری

دفتر آموزش

شناسه گزارش

نقش و مشارکت استان‌های ساحلی در توسعه دریامحور	
پدیداآورنده	بیتا خلیلی
ناظر	محمّدولی روزبهان
نشست علمی-تخصصی شماره ۱۶۷	مدیریت علمی: ✘ افشین دانه‌کار؛ استاد محیط زیست دانشگاه تهران و مدیر طرح ملی مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی کشور سخنرانان: ✘ مهرداد نیکو؛ رئیس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان خوزستان ✘ محمد نبی شهیکی تاج؛ استاد اقتصاد دانشگاه سیستان و بلوچستان ✘ فرج اله فتح الله پور؛ رئیس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان مازندران
ناشر	مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری
تاریخ برگزاری	۱۹ اردیبهشت ماه ۱۴۰۳
مطالب این گزارش لزوماً بیانگر نظر رسمی مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری نمی‌باشد.	
حقوق معنوی اثر متعلق به پدیدآورندگان و حقوق مادی آن، به مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری تعلق دارد و استفاده از آن با ذکر ماخذ بلامانع خواهد بود.	
آدرس: تهران - خیابان استاد نجات الهی (ویلا) - خیابان جعفر شهری (سپند) - شماره ۱۶	
شماره تماس: ۰۲۱-۴۳۳۰۶۶۰۰۰	کد پستی: ۱۵۹۸۹۹۴۹۱۱
آدرس سایت: https://www.CDRF.ir/	
Email: info@dfrc.ir	

۱- مقدمه و طرح مسأله

توسعه در کشور ایران به صورت تاریخی همواره با سندروم ترس از حاشیه مواجه بوده است و توسعه در نواحی مرکزی کشور بسیار پر رنگ‌تر از حاشیه و مرزها دنبال شده است. به علاوه نحوه توسعه در دهه‌های اخیر، در برخی موارد ناسازگار با اقلیم کشور بوده و آن را به سوی مشکلات و تعارضات محیط زیستی سوق داده است. اما در سال‌های اخیر نگاه به حاشیه و مرزها عوض شده و مناطق ساحلی و مرزی به طور ویژه مورد توجه قرار گرفته‌اند. در حدود دو دهه اخیر دو اتفاق مهم در این نواحی رخ داده است که شامل ابلاغ سیاست‌های توسعه دریامحور از سوی مقام معظم رهبری و اختصاص فصلی جداگانه در برنامه هفتم توسعه کشور در ارتباط با توسعه دریامحور (فصل دوازدهم؛ اقتصاد دریامحور) بوده است. با این حال همچنان چالش‌های فراوانی پیش روی نظام توسعه دریامحور وجود دارد که می‌توان آن‌ها را در هفت محور به شرح زیر دسته‌بندی کرد.

چالش نخست: تعلل در توجه به توسعه دریامحور و غفلت از مواهب دریا و ساحل برای توسعه کشور در دهه‌های اخیر

جهت‌گیری و گرایش توسعه در دهه‌های اخیر همگی بر توسعه نواحی مرکزی سرزمین تاکید داشته‌اند و نوعی اجتناب از سرمایه‌گذاری در نواحی مرزی و حاشیه‌ای از جمله سواحل وجود داشته است. با تداوم فشار بر نواحی مرکزی سرزمین بحران‌های اقلیمی و محیط‌زیستی نمود پیدا کرده است که دیگر امکان تداوم شیوه‌های زیست قبلی را در این نواحی میسر نمی‌کند و این موضوع ناشی از تعلل در توسعه سواحل و غفلت از پتانسیل‌های بی‌بدیل توسعه به ویژه در نواحی جنوبی کشور است.

چالش دوم: مشخص نبودن نقشه راه توسعه دریامحور و تجربیات اندک در این حوزه در کشور

مغفول‌مانده بودن موضوع توسعه دریامحور در کشور باعث شده است که محتوای علمی تولید شده در این خصوص به ویژه در ارتباط با زمینه‌های موجود در کشور بسیار اندک باشد. که این موضوع در کنار تجربیات کم در این حوزه در کشور، ترسیم یک نقشه راه برای نیل به توسعه دریامحور را با مشکل مواجه می‌کند.

چالش سوم: کمبود جدی آمار و اطلاعات مرتبط با توسعه دریا و سواحل

در ارتباط با اقتصاد دریا و توسعه دریامحور برخی از سازمان‌ها از جمله سازمان بنادر و دریانوردی، سازمان هواشناسی، سازمان اقیانوس‌شناسی و سازمان زمین‌شناسی به تولید داده و اطلاعات پرداخته‌اند. اما همچنان در این حوزه و به ویژه در ارتباط با فعالیت‌های اقتصاد دریامحور ضعف آمار و اطلاعات جدی وجود دارد. برای برنامه‌ریزی سواحل و دریا نیاز به اطلاعات به روز وجود دارد تا بتوان با اتکا بر آن‌ها به برنامه‌ریزی پرداخت و زنجیره‌های ارزش را شکل داد. سهم اقتصاد دریامحور در تولید ناخالص ملی در کشور ما بسیار پایین است و البته آمار و اطلاعات درستی هم از آن وجود ندارد و همین موضوع باعث می‌شود که ارزیابی درست و دقیقی در این حوزه وجود نداشته باشد.

چالش چهارم: عدم توازن در توسعه و بارگذاری جمعیت و فعالیت در میان سواحل کشور

در کنار عدم توازن موجود میان توسعه نواحی مرکزی کشور در قیاس با نواحی مرزی و حاشیه‌ای، نوع دیگری از عدم توازن در بارگذاری جمعیت و فعالیت و توسعه میان استان‌های ساحلی کشور وجود دارد. پهنه‌های ساحلی ۲۷ درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص داده‌اند و تنها ۱۰ درصد از جمعیت کشور در این پهنه مستقر هستند و به لحاظ توزیع فضایی این ۱۰ درصد نیز با مشکل عدم توازن و تعادل مواجه هستند. به طوری که در سواحل شمال کشور تراکم جمعیتی ۹۰ نفر در کیلومتر مربع است و در جنوب کشور این عدد به ۱۵ نفر در کیلومتر مربع محدود می‌شود. در سواحل جنوبی کشور نیز نوعی عدم

تعادل میان نیمه غربی سواحل با نیمه شرقی آن وجود دارد و منطقه ساحلی مکران سهم بسیار پایینی از بارگذاری جمعیتی و فعالیتی کشور را به خود اختصاص داده است.

چالش پنجم: چالش در حل تعارض های میان بازیگران و ذی نفعان متعدد در حوزه توسعه در یامحور و نبود الگویی برای حکمرانی دریا

ذی نفعان و ذی مدخلان در حوزه توسعه دریامحور چه در فضای داخلی و چه در فضای خارجی بسیار گسترده هستند و در کشور همچنان شناخت درستی نسبت به این افراد و نهادها وجود ندارد. این عامل خود مسبب مشکلات بسیاری در حوزه حکمرانی توسعه دریامحور و موازی کاری و اقدامات ناهماهنگ شده است. به علاوه برخی از نهادها از جمله نهادهای نظامی، دفاعی و امنیتی تسلط بسیار زیادی بر توسعه این مناطق دارند و این تسلط از سویی تسهیل کننده اقدامات توسعه ای و از سوی دیگر محدود کننده این اقدامات است. یکی از دلایل چنین چالش عظیمی در حوزه حکمرانی در زمینه توسعه دریا محور این است که یک نهاد حکمرانی منسجم، فرابخشی، بین دستگاهی و یکپارچه کننده در این حوزه وجود ندارد.

چالش ششم: پراکندگی و ناهماهنگی در ایجاد زیرساخت ها بخاطر نبود برنامه فضایی یکپارچه

غلبه دیدگاه زیرساختی و سخت افزاری به توسعه نسبت به دیدگاه های نرم افزاری یکی از موانع دیگر در ارتباط با توسعه دریامحور است. تاکنون سرمایه گذاری های قابل توجهی صورت پذیرفته است ولی عمده این سرمایه گذاری ها به صورت جسته و گریخته و پراکنده بوده است. به نظر می رسد یک نگرش هدفمند و یکپارچه کننده در ارتباط با توسعه های زیرساختی وجود نداشته است. ضعف اقتصاد لجستیکی و زیرساختی از دیگر موانعی است که بر سر راه توسعه یکپارچه زیرساخت ها قرار دارد.

چالش هفتم: ضعف دیدگاه دانش بنیان به توسعه دریامحور

توسعه دریامحور نیازمند یک جامعه دانش بنیان است تا بتواند ارزش افزوده بهتری را ایجاد نماید. در شرایط فعلی نیروی انسانی که مهارت های لازم را در این حوزه داشته باشد بسیار محدود است و این موضوع باید در سطوح مهارت افزایی، توانمندسازی و آموزش به ویژه آموزش عالی مورد توجه قرار بگیرد.

۲- توصیه های سیاستی و اقدامات پیشنهادی از دیدگاه مدیر علمی و سخنرانان

توسعه دریامحور موضوعی فرابخشی، فراسازمانی و ذی ابعاد است. اکنون که موضوع توسعه دریامحور به عنوان یک تغییر پارادایم در نگرش های توسعه ای کشور مورد توجه قرار گرفته است؛ لازم است اصول یکپارچگی فضایی، دربرگیرندگی اجتماعی و حکمرانی دریامحور در نظام مدیریتی مناطق ساحلی حاکم شود تا نیل به توسعه دریامحور میسر باشد. در این خصوص، در نشست علمی و تخصصی شماره ۱۶۷ مرکز پژوهش های توسعه و آینده نگری، توصیه های سیاستی به شرح موارد زیر قابل استخراج است:

- بند چهارم از سیاست های ابلاغی رهبری مرتبط با موضوع تدوین "طرح جامع توسعه دریامحور"، لازم است به سرعت مورد توجه قرار بگیرد. متأسفانه همچنان دولت متولی و بازیگران اصلی در این طرح را مشخص نکرده است و در این فضا، نهادها و بازیگران گوناگون در حال انجام اقدامات توسعه بدون توجه به انسجام فضایی و عملکردی و همچنین بدون توجه به اولویت های توسعه ای هستند که بایستی در طرح جامع توسعه دریامحور به آن ها پرداخته شود و در واقع یک نقشه راه برای توسعه دریامحور ترسیم شود.

- پیشنهاد می‌شود فصلی در قانون بودجه تحت عنوان توسعه دریامحور تدوین شود تا نظام بودجه‌ریزی و درآمدی در این حوزه قابل رصد و ارزیابی باشد.
- برای توسعه دریامحور بایستی یک نظام حکمرانی که شامل چندین سناریو در ابعاد متمرکز و غیر متمرکز است مشخص شود و یک نهاد فرابخشی مانند سازمان برنامه و بودجه متولی این امر باشد. همچنین باید سازوکارهایی برای اجماع همه ذینفعان در این حوزه اندیشیده شود.
- ظرفیت‌سازی و ایجاد جامعه دانشی در حوزه دریامحور بسیار حائز اهمیت است و باید هم‌راستا و هم‌زمان با اقدامات زیرساختی و سخت‌افزاری به اقدامات نرم افزاری نیز توجه داشت. در این راستا بایستی از ظرفیت دانشگاه‌های کشور برای تربیت نیروی انسانی متخصص به ویژه در استان‌های ساحلی استفاده کرد و همچنین از سایر منابع برای ظرفیت‌سازی کارآمد در این حوزه بهره جست.
- مرکز آمار در حوزه تولید آمار و اطلاعات مربوط به توسعه و اقتصاد دریامحور بایستی عهده‌دار جمع‌آوری به روزرسانی داده به ویژه در ارتباط با داده‌های ارزش افزوده فعالیت‌های دریایی باشد و سایر نهادهای مرتبط نیز باید به صورت نظام‌مند به تولید داده و اطلاعات در این حوزه بپردازند.
- تدقیق طرح مدیریت یکپارچه نواحی ساحلی (ICZM) و به روزآوری آن با توجه گذشتن مدت زمان طولانی از زمان تهیه و تصویب این سند مورد نیاز است.
- توسعه زیرساختی بایستی هدفمند و در راستای اهداف و اولویت‌های توسعه مناطق ساحلی باشد.
- نقش و مأموریت استان‌ها در ارتباط با حوزه‌های گوناگون در توسعه دریامحور بایستی تدقیق و تعیین شود و استان‌ها تنها بر مزیت‌های ویژه و راهبردی خودشان در حوزه توسعه دریامحور تمرکز داشته باشند. در این راستا لازم است ظرفیت‌های بالقوه اقتصادی و اشتغال‌زایی در استان‌ها مورد توجه قرار بگیرد.
- اقتصاد دریامحور به شدت به روش‌های نوین تامین مالی گره خورده است. در این راستا باید اطلس سرمایه‌گذاری در حوزه اقتصاد دریامحور تهیه شود و برای جذب سرمایه‌گذاری از مشوق‌های تاثیرگذار و نوین استفاده شود.
- معافیت‌های مالیاتی با استفاده از پشتوانه‌های قانونی می‌تواند به عنوان یک عامل مشوق در جذب سرمایه‌گذار و شکل‌دهی به کسب و کارها در این حوزه کمک نماید.